

הרב יעקב אפשטיין

חובת וידוי מעשר בימינו

ראשי פרקים

- א. וידוי בפני בית המקדש
- ב. נתינת מעשרות שלא כהלכתם
- ג. וידוי בזמן הזה

האם ישנו חיוב לוידוי המעשרות בימינו?

יש להבחין בין סיבות המונעות את כלל ישראל מלהתוודות, לבין סיבות המונעות את היחיד מלהתוודות.¹ במאמר זה ננסה לברר האם ישנם עיכובים כלליים לכל עם ישראל מחיוב וידוי מהתורה בזמן הזה.

א. וידוי בפני בית המקדש

הרמב"ם בהל' מעשר שני ונטע רבעי יא, ד פסק:

אין מתודין אלא ביום וכל היום כשר לוידוי המעשר, ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות. היינו אף שאין לנו בית המקדש אינו מעכב, וניתן להתודות בכל מקום. אולם הראב"ד השיג:

זה שיבוש שהוידוי אינו אלא לפני ה', ואין לפני ה' אלא בבית. לפי הראב"ד בזמן שביהמ"ק אינו בנוי אין חיוב וידוי מן התורה. הרדב"ז שם העיר על דברי הראב"ד: ואני תמה על השגה זו, שהרי רבינו ביאר בסמוך (ה"ו) כוונתו,

1. על מניעות ועיכובים פרטיים ראה במאמרי: "עיכובים ומניעות במצות וידוי וביעור מעשר", בספר זה.

הרב יעקב אפשטיין

וכתב: 'זמחותו במקדש שנאמר לפני ה' ואם התודה בכל מקום יצא', כלומר אפילו שלא בפני הבית, וכיון שאם התודה בכל מקום יצא, א"כ חייב להתודות בכל מקום אפילו שלא בפני הבית. הילכך מה שכתוב לפני ה' אינו אלא למצוה מן המובחר, אבל לעולם חייב להתודות בכל מקום כיון שאתה מודה שחייב לבער בכל מקום, חייב להתודות בכל מקום, שהרי הוידוי על הביעור הוא בא. ועלו דברי רבינו כהוגן אין בהם נפתל ועיקש.

הרב צ"פ פרנק מברר את הכלל "כל הראוי לבילה" ... ומסביר שבכך נחלקו הרמב"ם והראב"ד:

ובענין זה אמרתי להסביר דברי הראב"ד בהשגתו על מש"כ הרמב"ם (פי"א מה' מע"ש ונ"ר ה"ד)... ובחיל' הרדב"ז... ולכאורה יש להתבונן בדברי הרדב"ז, מה היא תמיהתו על הראב"ד בשביל זה שהרמב"ם עצמו מבאר בהלכה ו' דלפני ד' אינו אלא למצוה ולא לעכב, הא י"ל דהראב"ד אה"נ דמשיג גם על מש"כ בהלכה ו', וס"ל דכיון דכתיב לפני ד' בעינן קרא כדכתיב ומעכב, אלא נראה דכוונת הרדב"ז הוא דהראב"ד אינו משיג על הרמב"ם אלא בה"ד, אבל בה' ו' שתיק לי' ומשמע דלא פליג בזה על הרמב"ם ומודה דאם התודה בכל מקום יצא ולפיכך תמה הרדב"ז דאם מודה הראב"ד בהלכה ו' דבדיעבד יוצא בוידוי בכ"מ, א"כ מה מקום להשגתו בהלכה ד', הא ודאי חייב להתודות גם שלא בפני הבית. ובביאור דברי הראב"ד וז' נראה דאע"ג דמודה הראב"ד דמה שנאמר לפני ד' אינו אלא לענין לכתחלה אבל בדיעבד יוצא בכל מקום בוידוי מ"מ ראוי לוידוי בעינן שיהא ראוי להתודות בפנים, ולכן בהלכה ו' שהרמב"ם אומר מצותו במקדש ואם התודה בכל מקום יצא, היינו בזמן המקדש, דראוי להתודות בפנים לא מעכב אם התודה בחוץ, משא"כ בהלכה ד' שהרמב"ם אומר דוידוי נוהג גם שלא בפני הבית דהשתא אינו ראוי להתודות לפני ד', שפיר השיג הראב"ד דכל

חובת וידוי מעשר בימינו

שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת וכיון דאינו ראוי לעמוד ולהתודות לפני ד', מעכב". (ומרחיב עוד עיי"ש).²

לדעת הגרצ"פ פרנק אף הראב"ד סובר שחייב להתודות אף שלא בפני הבית, כל זמן שהבית קיים. אולם כאשר הבית חרב פקעה חובת הוידוי.

דעת ספר החינוך צריכה בירור. בפתיחה למצוה (תרוז) כתב שהמצוה היא להתודות לפני ה'. בדיני המצוה כתב: "ומצותו בבית המקדש שנאמר לפני ה' אלקיך, אבל אם התודה בכל מקום יצא". ובסיום כתב: "ונוהגת מצוה זו בזמן הבית"...

המנחת חינוך דייק שסובר כראב"ד, ונראה לבאר בדבריו שאע"פ שיסוד החיוב דוקא כשיש בית מקדש ודוקא בבית המקדש, בדיעבד, מקום הוידוי אינו מעכב, אבל לגבי זמן הוידוי חייב דוקא בזמן הבית ולא כשאינן בית. וניתן להסבירו כפי שהסביר הגרצ"פ פרנק את שיטת הראב"ד שקיום הבית מעכב אע"פ שהוידוי עצמו יכול להיעשות אף שלא בפני הבית.

החזו"א (דמאי ב, ו) רצה לומר שאולי החינוך סבר כרמב"ם שהרי כתב שהבית אינו מעכב מוידוי, והסיבה שאינו מתודה בזמן שאין בית מפני שאינו יכול להפריש תרו"מ כראוי.

מהמשניות במסכת מעשר שני ה, ת-ט העוסקות בביעור מעשר אין ראייה לגבי וידוי מעשרות. היינו אף שהמשניות (לפחות האחרונה המדברת בר"ג וזקנים והיינו ר"ג דיבנה) אין ראייה לגבי מחלוקת הרמב"ם והראב"ד מפני שהמשניות עוסקות כאמור בביעור, וחובתו אף בזמן שהבית חרב.³

המנחת חינוך במצוה תרוז כתב שאע"פ שלרמב"ם תרומות ומעשרות הן מדרבנן, בכ"ז סובר שתקנו להתודות מדרבנן. (ויוחנן כה"ג שביטל את הוידוי כמבואר לקמן), ביטל אף את הוידוי מדרבנן.

אמנם החזו"א איש (דמאי ב, ה) כתב שכיון שלא ניתן בימינו לאכול מע"ש בירושלים ממילא לא ניתן להתודות עליו.

2. הרב צ"פ פרנק, שו"ת הר צבי, מילי דברכות סימן א.

3. הרמב"ם דייק שחייבים הן בביעור והן בוידוי, והראב"ד דייק שדוקא וידוי אין חייבים אבל ביעור משמע שחייבים אף שלא בפני הבית.

הרב יעקב אפשטיין

ולפי"ז הא דכ' הר"מ פי"א ה"ד ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות, עיקר דין וידוי קאמר רבנו שנוהג שלא בפני הבית, אבל לא מש"ל אלא באכל מ"ש בירושלים בזמן שהיה מזבח בנוי שמתודה אע"פ שחרב הבית, אבל אי ליכא מזבח לא משכחת מצות מ"ש כהלכתו וכמש"כ רבנו פ"ב ה"א, ועל שריפת מ"ש אין מתודין, ולא עוד אלא אף אם היה מ"ש שקיים מצותן – זה המעט שנשרף מעכבו מלהתודות.

לפי דברי החזו"א כיון שאין נותנים מעשר שני כתיקונו, אלא מחללים על מטבע אותו מבערים, אין להתודות.

ב. נתינת מעשרות שלא כהלכתם

במשנה במעשר שני ה, טו, ובמשנה בסוטה ט, י: "יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר". היינו, יוחנן כה"ג ביטל לכל הציבור את וידוי המעשר.

ובאר הרב עובדיה מברטנורא: "העביר הודיות המעשר – לפי שעזרא קנס את הלויים שלא יתנו להם מעשר, כשעלה מן הגולה ובני לוי לא עלו עמו, וצוה שיתנו המעשר לכהנים. ויוחנן כהן גדול בטל הוידוי, כיון שאינו יכול לומר וגם נתתיו ללוי". כך פירש גם הריבמ"ץ במשנה מעשר שני ה, טו.

הגמ' בסוטה מז ע"ב דנה בביטול הוידוי:

יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר כו'. מ"ט? אמר רבי יוסי בר' חנינא: **לפי שאין נותנין אותו כתיקונו**, דרוזמנא אמר דיהבי ללויים, ואנן קא יהבינן לכהנים. ולודי אשאר מעשרות! אמר ריש לקיש: **כל בית שאין מתודה על מעשר ראשון, שוב אין מתודה על שאר מעשרות**. מאי טעמא? אמר אביי: הואיל ופתח בו הכתוב תחילה.

מתבאר שכל זמן שמעשר ראשון אינו ניתן כתיקונו אי אפשר להתודות.

גם הטור יו"ד סי' שלא כותב שיש לתת מעשר ראשון לכהן או ללוי. ועל כך כתב הבית יוסף שם, בפרשנות דברי הטור, שעדיין הקנס של עזרא בתוקפו ונותנים מע"ר אף לכהנים, וא"כ לא ניתן להתודות עתה וידוי מעשר.

אולם הבית יוסף מדייק שהרמב"ם חלוק על דברי הטור.

חובת וידוי מעשר בימינו

והרמב"ם מעשר א, א כתב דמעשר ראשון ללויים שנאמר: "ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בני ישראל לנחלה" (במדבר יח, כא) ואחר כך (ה"ד) כתב: "ועזרא קנס את הלויים בזמנו שלא יתנו להם מעשר ראשון אלא ינתן לכהנים לפי שלא עלו עמו לירושלים".⁴ נראה מדבריו שלא קנס אלא את הלויים שבזמנו לבד, וכן נראה ממה שכתב עוד בסוף הלכות מעשר שני (יא, יג) "ובזמן שהיו נותנין מעשר ראשון לכהנים לא היו מתודים". משמע מלשון זה דעכשיו אינו ניתן אלא ללויים דאם לא כן הכי הוה ליה למיכתב ומזמן עזרא ואילך שמעשר ראשון ניתן לכהנים לא היו מתודים. וצריך לומר שהוא פסק כרבי עקיבא דאמר מעשר ראשון ללוי וסובר ז"ל דאף לרבי עקיבא קנסניהו [שלא] יתנו להם אלא לכהנים, ולפי זה כי אמר אין בתר דקנסניהו עזרא הדר ביה ממאי דאוקמא כרבי אלעזר בן עזריה דהשתא כרבי עקיבא נמי אתיא וסובר ז"ל דלא קנס עזרא את הלויים אלא בזמנו דוקא ומשמע ליה הכי מדאשכחן בכמה דוכתי שהיו נותנים מעשר ראשון ללויים בפרק כל הגט (גיטין ל). ובפרק הזרוע (חולין קלא:): ובפרק יש מותרות (יבמות פו:): ובמעשה דרבן גמליאל והזקנים שהיו באים בספינה (מעשר שני פ"ה מ"ט) ובכמה דוכתי וטעמא דמסתבר הוא שלא לקנוס אלא לבני הדור ההוא שלא עלו עמו ולא לדורות הבאים שלא נמצא בהם עון".⁵

מכאן שקיימת מחלוקת ראשונים האם עזרא קנס את הלויים לזמנו בלבד (רמב"ם וסמ"ג) או ממנו ואילך. ולפי הרמב"ם ניתן להתודות, אולם לפי הטור הסובר שקנסו של עזרא לא בטל לא ניתן להתודות.

השו"ע יו"ד סי' שלא, יט פסק:

ואחר כך מפריש מן השאר אחד מעשרה, והוא נקרא מעשר ראשון ונותנו ללוי. וי"א אף לכהן (טור).

4. וכן הסמ"ג (עשין קלה) פסק כרמב"ם.

5. ולפי"ז צריך לבאר הרי יוחנן כה"ג היה שנים רבות לאחר עזרא, ואעפ"כ העביר וידוי מעשר מפני שלא ניתן כתיקונו, ועי' בב"י שמסביר זאת. ועי' בחי' חת"ס (כתובות כו ע"א).

הרב יעקב אפשטיין

הסיפא של דבריו: "וי"א אף לכהן" — הם דברי הרמ"א. הש"ך (שם ס"ק לז) מבאר את דברי הרמ"א: "וי"א כו' — שקנסו הלויים בימי עזרא על שלא עלו". ומשמע שהשו"ע והרמ"א נחלקו אם לפסוק כרמב"ם וממילא ניתן להתודות, או כטור שהקנס קיים אף בימינו ולכן נותנים אף לכהן. וע"כ לא ניתן להתודות וביטולו ע"י יוחנן כה"ג עדיין תקף.

ג. וידוי בזמן הזה

הראי"ה קוק מנה כמה סיבות לביטול חיוב הוידוי בימינו. בשו"ת משפט כהן סימן נו, כתב:

ע"ד חיוב הוידוי בזה"ז אע"ג דאיפליגו הרמב"ם והראב"ד, (פי"א מהל' מע"ש ונטע רבעי) אם וידוי מעשר נוהג שלא בפני הבית, ולדעת הרמב"ם הוא נוהג אפ"ל שלא בפני הבית, מ"מ קשה שיהי' נוהג בזה"ז מכמה טעמים:

- 1) לשיטת הרמב"ם, כל תרו"מ הם מדרבנן בימינו, מפני שאין רוב יושביה עליה.
- 2) אף לסוברים שתרו"מ בזה"ז מן התורה "מ"מ כיון שאין נותנים תרומה לכהן בטהרתה איך יאמר 'עשיתי ככל אשר צויתני', שפירשו חז"ל שמחתי ושימחתי בו, ואיה שמחתה כעת בעוה"ר כיון שאינה נאכלת".
- 3) מהאמירה "לא בערתי ממנו בטמא" משמע שבטהור ביער ואכל והרי לנו אין אכילה בטהרה.
- 4) "יעוד דאמרינן במשנתנו הא אם הפרישו בטומאה אינו יכול להתודות, וההפרשה בזה"ז ודאי בטומאה היא, וא"א לקיימו זה בזה"ז עד יבוא מורה צדק".

כל הסיבות הנ"ל הן מניעות כוללות לכל עם ישראל במצבנו עתה, והסיבות אינן תלויות זב"ה, וא"כ כל זמן שהמניעות קיימות אין להתודות.

וכן החזו"א (דמאי ב, ה) העלה טעם כללי לכך שלא ניתן להתודות בזמננו. לדעתו כל שבאחת מן המתנות לא נתן את המתנה כהלכה, כגון שנשרף כזית

6. זו מסקנת הגראי"ה קוק, אע"פ שדן בה באריכות ומסיק שישנו חיוב הפרשה בטומאה ואין בכך עבירה, בכ"ז להתודות אינו יכול.

חובת וידוי מעשר בימינו

או אבד כזית אין יכול להתודות. לפי"ז בדורנו שתרומה ותרומת מעשר אינה ניתנת לכהן אלא מתבערת, ומע"ש מתחלל ומתבער – לא ניתן להתודות.

והסיק (דמאי ב, ו) החזו"א להלכה: "ונראה כיון דוידוי בזה"ז דרבנן, יש לסמוך על דעת הראב"ד והחינוך שאין וידוי בזה"ז... וכש"כ שאין אנו בטוחים שלא עברנו בכל השנים על אחד מהדברים המעכבים את הוידוי, והרוב בעוה"ר אינם מן המדקדקים ואינם ראויים להתודות ולר"י מטעם זה ביטלו הוידוי אף שהיו מועטין אלו שלא הפרישו".

וכן הביא בארץ חיים (סתהון, סי' שלא, קמב) משערי צדק לבעל החיי אדם (שער מצות הארץ פי"א סכ"ג) "ואין מתודין אא"כ הפרישו בטהרה, ועכשיו בעו"ה שמפרישין הכל בטומאה אין אנו יכולים להתודות שאינו יכול לומר ולא ביערתי ממנו בטמא, עד יערה עלינו רוח ממרום ותמיה גדולה על השו"ע שהעתיק כל דיני וידוי". וכן הביא בארץ חיים מדברי מהריק"ש. ועי"ע בספר המעשר והתרומה (פ"א סוף סימן ט).

אמנם ב"אחרית שנים" (פ"א) דייק מכך שהשו"ע והלבוש וכן הש"ך הביאו דיני וידוי מעשרות שנוהג אף בימינו, וכן כללם בספר חרדים בין מצוות הנוהגות אף בימינו.